

Ryska barnstugor imponerade på svensk expertis

Skolorganisationen och barnstugeverksamheten är intimt sammanknutna i Sovjetryssland

I samband med en sällskapsresa till Leningrad veckan före midsommar gavs några av de svenska deltagarna tillfälle att studera förskoleverksamheten i staden i form av besök vid olika institutioner och samtal med representativa företrädare för verksamheten. Bland de specialintresserade i barnstugefrågor var ordföranden i familjeberedningens barnstugedelegation, skyddskonsulenten Linnéa Nyman, ledamoten av samma beredning, utbildningssekreterare Carl-Eric Sandblad samt föreståndaren för lekterapiavdelningen vid Umeå lasarett, förskolläraren Ivonny Lindquist.

Efterföljande artikel av CARL-ERIC SANDBLAD bygger på upplysningar som erhöles vid det ovan omnämnda studiebesök men också på iakttagelser med anknytning till ett tidigare — vintern 1963 — förtaget besök i Sovjetunionen samt slutligen information genom tryckt källmaterial.

Vid en reportagemässig analys av tillgängliga data om förskoleverksamheten i Sovjetunionen med syfte att försöka fånga in väsentligheter i vad som är annorlunda än motsvarande aktiviteter i Sverige dominerar blickfältet av två ting. Det ena av dessa är verksamhetens imponerande omfattning; tillgången på institutionsplatser och utbyggnadsplaneringen är sådan, att läget i vårt land får drag av u-landsmässighet vid jämförelse. Det andra är verk-

samhetens starkt barncentrerade prägel; den social-pedagogiska och utvecklingspsykologiska aspekten bildar en självklar grund för den politik som bedrivs på detta område. En tredje annorlunda kvalitet bör också nämnas, organisationens konsekventa uppbyggnad till en integrerande del av undervisningsväsendet. Detta drag framträder särskilt starkt vid total jämförelse mellan den svenska resp. ryska barnstugeorganisationen, dvs då även lekparker och sommarkolonier samt fritidstillsyn av skolpliktiga barn förs in i bilden.

För att börja med förskoleverksamhetens omfattning kan nämnas, att det sammanlagda platsantalet i de båda ryska institutionsformer som är jämförbara med våra daghem, nämligen barnträdgårdar och barnkrubbor, uppgår till sammanlagt 5,6 milj. Uppgiften är hämtad från en officiell informationskälla med 1964 som tryckår, vilket torde innebära att siffran speglar situationen något år tidigare. Motsvarande antal platser i svenska daghem, dvs institutioner med heldagstillsyn, uppgick vid samma tidpunkt till knappa 10.000. Vägs siffrorna med hänsyn till de olika befolkningstalen — den svenska folkmängden är ca 7/180-delar av den ryska — finner man, att de ryska siffrorna motsvarar ett sammanlagt antal av drygt 200.000 daghemsplatser i Sverige. Den kvantitativa skillnaden är som synes förkrossande, och är det än mera mot den bakgrunden, att dag-

hemsutvecklingen i vårt land stagnerat medan en intensiv utbyggnad allttjämt kännetecknar situationen i Sovjet.

Jämförelsen ger emellertid inte rättvisa åt förskoleorganisationen i Sverige, som också innefattar de expanderande lekskolorna. Någon direkt motsvarighet till dessa finns inte i Sovjet. Men medtages de ca 45.000 lekskoleplatserna reduceras den ryska "överlägsenheten", till, "endast" fyra gånger platstillgången i Sverige, dvs då det gäller institutioner med barntillsyn på pedagogiska grunder. Därvid bör dock uppmärksammas, att de ryska institutionerna genomgående representerar den allra dyraste driftsformen, nämligen heldagsvistelse samt i viss utsträckning också dygnsvistelse, dvs med anordningar för övernattning.

Vid besöket i Leningrad den 19 —23 juli gavs tillfällen till samtal med bl. a. stadens inspektris för förskoleverksamheten, Zana Larisa Pavlova, som också lämnade siffermaterial för belysning av platstillgångsfrågan. Staden som räknar ett invånarantal av ca 3,5 milj., dvs hälften av det svenska befolkningstalet, har sammanlagt mindre än ca 130.000 heldagsplatser i barnträdgårdar. Denna institutionsform är avsedd för barn i åldern 3—7 år. Hon kunde emellertid inte lämna uppgift på platstillgången i barnkrubborna, dvs institutionsformen för tillsyn av barn mellan 4 mån

och 3 år — då dessa i huvudsak lyder under hälsovårdsmyndigheten och inte skolmyndigheten, som fallet är med barnträdgårdarna. Någon fullständig bild av platstillgången i Leningrad gick sålunda inte att få, men siffran säger dock tillräckligt för att antydningssvis kunna bekräfta den statistiska bilden av totalsituationen.

Förskolor i stadsplanen

— Hur sker utbyggnadsplaneringen, t. ex. i nya bostadsområden, var en av de frågor som ställdes till inspektrisen.

Svaret blev att man arbetar med ett slags mall-system. Vid exploatering av nya bebyggelseområden sker indelning i s. k. mikroregioner, som alla skall ha ett visst minimum av serviceanordningar bl. a. skolor upp till en viss nivå. Minimikravet beträffande förskoleinstitutioner inom en sådan mikroregion är en anläggning med sammanlagt 280 platser. Beroende på det akuta behovet — hänsyn till åldersfördelning och sysselsättningsstrukturen etc — kan ytterligare förskoleinstitutioner förläggas till regionen.

På fråga om den normala regionstorleken gavs svaret 30.000, vilket emellertid korresponderar så dåligt med frekvenssiffrorna i övrigt att ett misstag torde ha begåtts vid översättningen. Siffran 13.000 är

mer sannolik men även den synes vara i högsta laget. Det väsentliga är emellertid att förskoleinstitutionerna rutinmässigt medtages vid all stadsplanering och att detta sker på grundval av ett fixerat kvotall.

Basenheten i förskoleplaneringen är som sagt anläggningar med plats för 280 barn. Enligt nya bestämmelser skall dessa platser fördelas med 180 barn i åldrarna 3—7 år och 100 för yngre barn. Dessa bestämmelser går tillbaka till år 1959 fattat beslut på unionsplanet och innebär att också barnkrubbsverksamheten successivt föres över till skolväsendet.

I Leningrad besöktes en förskoleanläggning av den nya enhetstypen, vilket gav många intressanta upplysningar om verksamhetens såväl organisatoriska uppläggning som innehåll av pedagogisk aktivitet. Institutionen tillhörde en region inom ett relativt nyligen uppfört bostadsområde och låg i en "öppning" i bebyggelsen, som också inrymde regionskola samt en idrottsplats. En rymlig lekpark inramade själva förskoleanläggningen. Rummen var ljusa och propa med riklig och god lekutrustning. De var inrymda i två flygelbyggnader och förenade av den tvärgående ekonomiafdelningen. Verksamheten pågår från 7 på morgonen till kl. 19.00. Inom denna tidsram får föräldrarna välja fritt.

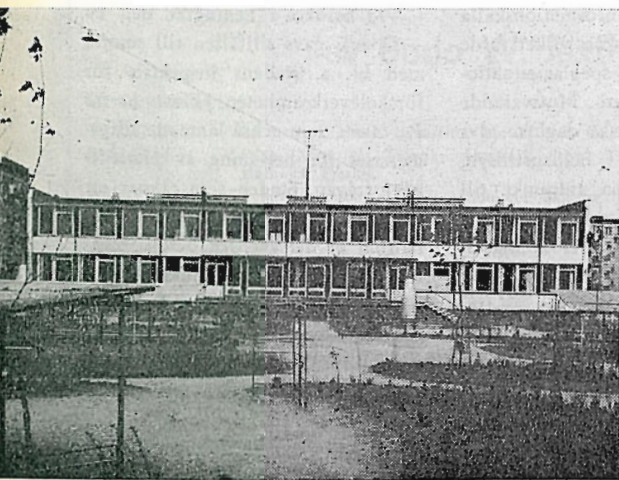
Övernattning kan ske i begränsad omfattning, varvid personalen fungerar enligt ett jourssystem.

Veckohem minskar i antal

Veckohem finns fortfarande men blir allt färre då man funnit systemet mindre lämpligt ur barnens synpunkt, berättade inspektrisen, som ansåg att mindre anläggningar vore att föredra ur barnens synpunkt, men vissa ekonomiska och administrativa skäl talade för den aktuella enheten med 280 platser. Sammanlagt ett 180-tal anläggningar av denna enhetstyp, dvs med både barnträdgård och barnkrubba, har nu uppförts.

Barnen indelas i grupper, som varierar i storlek med hänsyn till åldersstadiet. Gemensamt är att en lärare tillsammans med en assistent svarar för verksamheten i gruppen. Varje sådan personalduo har 10—12 barn i åldern 4 mån.—1 år (spädbarn) eller 15 barn i åldern 1—3 år (koltbarn) eller upp till 20 barn i åldern 3—4 år eller 20—25 barn i åldern 4—7 år.

Personalen arbetar 7 timmar per dag med 5-dagarsvecka varvid lärarens tjänstgöringstid bland barnen är begränsad till 6 timmar. Det är alltså nödvändigt med skiftesgång för att täcka in hela verksamhetstiden, som sträcker sig över 12 timmar. Ett visst tidsöverskott uppstår

sålunda, vilket torde tas i anspråk för bl. a. jouruppgifterna. Läraren har semester i minst 36 arbetsdagar och biträdena i minst tre veckor. Hårdare tjänst än normalt t. ex. i specialavdelningar ger något längre semester.

Som framgått av olika uppgifter i det föregående tillämpar man i Sovjet en horisontell skiktning av förskoleverksamheten. Gränsen går vid 3-årsåldern. Enligt äldre bestämmelser skulle olika myndigheter svara för tillsynen av de olika institutionerna. De nya bestämmelserna om successiv övergång till enhetsinstitutioner, som organisatoriskt förenar både barnkrubbor och barnträdgårdar har icke föranlett någon ändring av de horisontella skiktningens reella innebörd. Bl. a. är personalutbildningen anpassad till 3-årsgränsen.

Två utbildningsnivåer

Läraren i den personalduo som har hand om varje särskild grupp utbildas vid dels fackgymnasier (seminarier) dels högskolor. Fackgymnasieutbildningen är 3-årig för båda lärarkategorierna, men skiljer sig från varandra däri, att lärare för spädbarns- och koltbarnsstadiet får mera utbildning i vårdmoment och i pediatrik än i pedagogik och att det omvända förhållandet gäller för barnträdgårdslärare, dvs. det pedagogiska innehållet i utbildningen dominerar. Examen från dessa fackskolor jämte viss tid av praktisk tjänstgöring ger kompetens för studier vid förskolepedagogisk högskola, som i sin tur meriterar för tjänster som institutionsföreståndare, konsulenter, inspektörer etc. Lärare med högskoleutbildning kan också kvarstå som "vanliga" lärare och kommer då i åtnjutande av högre lön om kolleger med enbart fackgymnasieutbildning.

Den mera medicinskt betonade fackutbildningen för spädbarns- och koltbarnsgruppernas lärare har också högskolemässig fortsättning, som ger kompetens för kvalificerade tjänster på pedagogikens område. Enligt de uppgifter som lämnats, är det inte ovanligt att också män genomgår den fackgymnasiala grundutbildningen men veterligt har ingen tagit tjänst vid någon barn-

krubba i annat syfte än för praktisk meritering för fortsatta studier vid medicinsk högskola. Tillgången på kvalificerad lärarpersonal uppgavs ganska bra svara mot behovet.

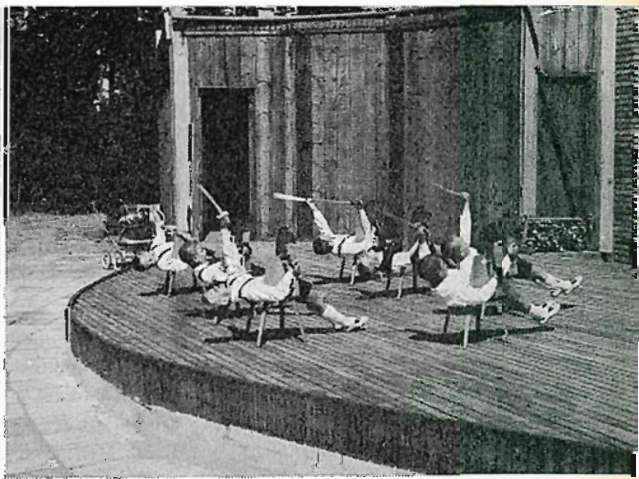
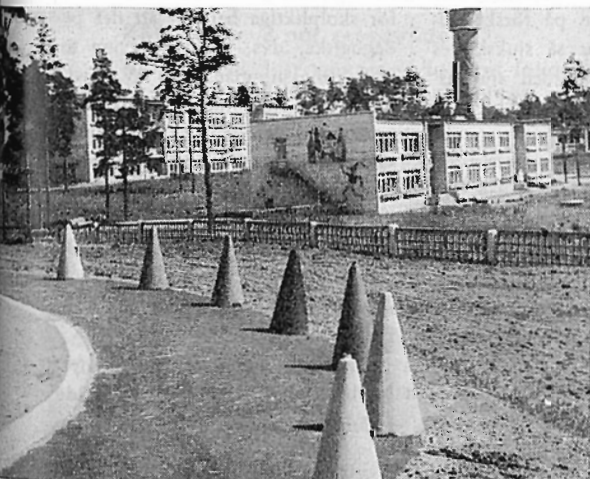
Några närmare uppgifter om biträdespersonalens utbildning erhöles inte, men enligt de allmänna regler som tillämpas i det ryska skolsystemet finns det inga formella hinder för biträden att vidareutbilda sig till lärare och gå vidare till högskolor etc.

Mjuk övergång till obligatoriska skolan

Som målsättning för utbyggnaden av förskoleinstitutionerna gäller, att platstillgången skall svara mot föräldrarnas efterfrågan. Man räknar med att denna målsättning skall kunna förverkligas inom relativt snar framtid i första hand beträffande barnträdgårdarna, dvs. för barn mellan 3—7 år. Man anser att det är särskilt viktigt att denna kategori förskolebarn bereds tillgång till lekskoleaktivitet med hänsyn till dess betydelse för den efterföljande skolpliktstiden. Aktiviteten anpassas helt efter barnens utveckling och är det moget för undervisning i att läsa och att räkna får också lekverksamheten sådan inriktning.

I 6-årsgrupperna får barnen f. ö. börja med att träna "skolbänkssittande" och verksamheten över hu-

Längst t. v. en flygel till en förskola av den nya enhetstypen med avd. för barn i samliga förskoleåldrar. Bild 2 visar fr. h. skyddskonsulent Linnéa Nyman, Stblm, en rysk inst.-förest. samt förskoll. Iwonny Lindquist, Umeå, förskolinsp. i Leningrad, Pavlovna, samt tolken Tanja Kleisko. Bild 3 visar enheter av den 12 byggnader omfattande förskolanläggningen vid Finska Viken. Sista bilden: förskolelever i kosackdans på barnens egen scen. Undervisning i musik, sång, dans ges ofta av fackpedagoger.

vud taget för denna åldersgrupp tar sikte på mjuk övergång till den riktiga skolan. Denna inskolningsinriktade verksamhet i barnträdgårdarna anses ha grundläggande betydelse för att få barnen att "fungera" friktionsfritt i det odifferentierade obligatoriska skolsystemet. Det är främst olikheter ifråga om intellektuell stimulans i hemmiljö som kan elimineras genom förskoleundervisningen men också andra handikapp både fysiska och psykiska kan spåras upp och motverkas före skolpliktstidens inträdande.

Men målsättningen att kunna ta hand om alla barn vars föräldrar önskar bereda dessa förskoleplatser har ännu inte uppnåtts och en intressant fråga är: På vilka grunder sker urvalet av barn till tillgängliga platser. Svaret blev att man tillämpar ett prioriteringssystem med urvalskriterier av olika tyngd. Ensamma och sjuka föräldrars intressen väger tyngst. Trång bostad och svag ekonomi ger också förtur. Även storbarnsfamiljer ligger bra till.

På fråga om barn till föräldrar, som varken var sjuka, ensamma, hade många barn eller över huvud icke var förvärvsarbetande, kunde komma i åtnjutande av vistelse i barnträdgård blev svaret i princip ja — dvs. om barnet hade ett påtagligt behov av sådan vistelse. Av svaret framgick, att det närmast ankom på läkare att fastställa behovet från social- och utvecklingspedagogiska utgångspunkter.

Vad gäller rent medicinska och fysiska behovskriterier kan nämnas att det också finns en speciell förskoleverksamhet för barn med svag hälsa, vilken företrädesvis sker i internatform. En jätteanläggning av detta slag var mål för en givande utflykt. Den var uppförd så sent som 1963 och hade ett underbart läge vid stranden av Finska viken, ganska nära den gamla finska gränsen, dvs. den gräns som var före andra världskriget. Omkring 2.000

barn i åldern 3—7 år med olika slag av hälsorubbningar, främst allmän klenhet, var inrymda i 2-vånings institutionsbyggnader med 7 grupper i varje. Byggnaderna låg gruppvis utplacerade i terrängen omgivna av stimulerande lekplatsanordningar.

Som tidigare nämnts är man numera restriktiv i attityden till förskoleinstitutioner med veckosammanhängande vistelsetid. Samma gäller den tidigare så populära kategoriinstitutionen, dvs. förskoleverksamhet — företrädesvis barnkrubbor — med anknytning till något företag. Det är närmast i dessa man fullt ut kan tillämpa bestämmelsen om intagning vid 4 mån ålder och rätten för mödrarna att ta paus i arbetet för amning av barnen. Den nya given med kombinerade anläggningar, dvs. med såväl barnkrubbor som barnträdgårdar på samma plats i anknytning till hemmiljön torde i praktiken komma att begränsa intagningen av spädbarn så tidigt som vid fyra månaders ålder.

Å andra sidan finns en arbetsmarknadsbestämmelse som säger, att mödrar med spädbarn skall ha en till fem timmar per dag begränsad förvärvsarbets-tid, vilket i förening med riklig tillgång på platser i barnkrubborna väsentligt bidrar till att förbättra kvinnornas valfrihetssituation. I detta sammanhang bör nämnas att då barn på förskoleinstitutioner insjuknar så sjukskrives automatiskt mamman och sjukkas-nan träder i funktion.

Aktivitet med dubbla motiv

Någon direkt motsvarighet till de svenska lekskolorna finns inte, dvs. koncentrerad aktivitet med avslutande utvecklingspedagogiskt syfte. Det finns alltid något annat motiv med i bilden. Vad gäller barnkrubbor dominerar självfallet det sociala motivet att frigöra moderns arbetskraft för uppgifter i förvärvslivet. Men även för dessa ålders-

grupper fäster man stor vikt vid den pedagogiska målsättningen; beslutet om de nya förskoleanläggningarna av enhetstyp och skolmyndighetenas övertagande av ansvaret även för barnkrubborna har enligt Nyheter i Sovjetunionen (1961:22 fil. lic. J. Radnik) tillkommit för att "säkerställa en lugn obruten pedagogisk fostran".

Den närmaste motsvarigheten till våra lekskolor är den organiserade lekverksamhet som förekommer i parker etc. och som uppges ha en frekvens på omkring 3 milj. barn. Men också här finns det sociala motivet i bakgrunden: att förhindra att barn dräller omkring utan tillsyn under föräldrarnas bortovaro från hemmet. En variant av våra fritidshem för skolpliktiga "nyckelbarn" är ett arrangemang som benämnes skolgrupper med förlängd dag. Verksamheten äger rum i själva skolan under frivillig medverkan av de ordinarie lärarna, alternativt med särskilt för ändamålet anställda fritidslärare. Utöver lekaktivitet och hobbyverksamhet förekommer organiserad läxläsning. Barn med dåliga hemförhållanden och svårigheter i skolan ordinerar stundom att ingå i dylika grupper med förlängd skoldag. Även i dessa fall har som synes verksamheten både sociala och pedagogiska motiv.

Genomgående för såväl förskoleverksamheten som fritidsaktiviteten för skolpliktiga barn är att det pedagogiska, dvs. barnens behov av utvecklingsstimulans och av skydd mot även temporär brist på fasta punkter i tillvaron samt av kompensation för andra svagheter i hemförhållandena, tillmättes den största betydelsen. I konsekvens härmed är numera ansvaret för alla dessa aktiviteter samlade hos de lokala skolmyndigheterna och ytterst hos chefen för undervisningen.

Onekligen har vi i Sverige mycket att lära på barnfostrans område i vårt grannland öster om Östersjön.

C. E. Sandblad